

A magyar jogtörténet korai évszázadainak szakértője

dr. Béli Gábor habilitációs előadásairól

Dr. Béli Gábor habilitációs előadására 2015. február 16-án került sor a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. A tantermi előadásra – ahogyan ez a magyar jogtörténet tárgy óráin egyébként is megszokott – jócskán megtelt a 300 fős Molnár Kálmán-előadóterem, s most nem csupán érdeklődő hallgatók töltötték meg a sorokat, hanem a kollégák közül is többen eljöttek. Az előadás – az akkreditált tantervhez igazodva – tágabban a magyarországi szokásjog öt évszázados történetét ölelte fel, címe szerint pedig a Magyarország szokásjogának összeírásáig vezető folyamatról és a *Hármaskönyv*ben rögzített szokásjogról szólt. A téma már azért is felkelthette mindenki érdeklődését, mert Werbőczy művének 500. évfordulója különös aktualitást adott neki, de nem elhanyagolandó ama tény sem, hogy Magyarország jogfejlődésének évszázadokon keresztül az adta a jellegzetességét, hogy minden ízében, így még alkotmánytörténeti szempontból is, szokásjogra épült. Béli Gábor természetesen nem csupán a méltán legnagyobb hatásúnak tulajdonított jogkönyv, a *Tripartitum* létrejöttének közvetlen előtörténetét tekintette át, hanem valóban visszanyúlt az ezt megelőző századokra, rámutatva arra, hogy a bíróságok ítélkezési gyakorlatában már tulajdonképpen a XIII. század végére kiforrtak azok az alapvető – elsősorban eljárási – szabályok, amelyek aztán a későbbi időszakban is meghatározóvá váltak, s ezek az oklevéladás révén nyilvánultak meg egyre egyértelműbben. Ennek kapcsán tért ki a jelenkori alkotmány- és jogtörténeti tankönyvekben és a tárgy oktatásában rendszerint mellőzött formuláskönyvre, az 1351-ben keletkezett *Ars Notariára*. Ez az írástudók számára kiadott gyűjtemény tulajdonképpen jogi tankönyvnek készült, azzal a céllal, hogy belőle a levélszerkesztési és ehhez szükséges jogi ismereteket el lehessen sajátítani. A szerző-szerkesztő, a Zala megyéből származó Uzsai János nem csupán rendszerezte a joganyagot az egyes levélminták apropóján, hanem – mivel ezek végső soron nem voltak mások, mint a leggyakrabban előforduló oklevelek sablonjai – ezekhez fűzött magyarázataiban egyúttal alaposabban megismertette a magyarországi szokásjogot is. Az előadás rámutatott arra, hogy noha a formuláskönyvvel kapcsolatban minden bizonnyal el kell vetni azt a feltételezést, hogy az 1367-ben I. Lajos által alapított pécsi egyetemen a *studium generale* céljára és számára készült volna, az általa feldolgozott és összegzett hazai joganyag alapján jelentősége mégis vitathatat-

lan. Az oklevélformulák tudniillik nyilvánvalóan mutatnak arra, hogy a XIV. század közepére már tökéletesen kikristályosodott szokásjogi normák élnek, amelyek első összegző írásba foglalásának tekinthető az *Ars Notaria*.

Nem csupán a dr. Korinek László (az MTA rendes tagja, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék) elnökből és dr. Máthé Gábor (CSc, professor emeritus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Állam- és Társadalomelméleti Intézet), valamint dr. Mezey Barna (az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék) tagokból álló szakmai bírálóbizottság véleménye tükrözött elismerést, hanem az előadást hallgató kollégák egyöntetű megállapítása is az lehetett, hogy a habilitáns több évtizedes oktatói rutinját is kamatoztatva ismét igazolta nemcsak kiváló előadói, hanem magas szintű szintetizáló-elemző képességét is, széles körű és impozáns áttekintést adva a magyarországi középkori jogösszefoglalási törekvésekről és azok eredményeiről.

A habilitációs tantermi előadás nem véletlenül szentelt nagyobb figyelmet az *Ars Notariának*, hiszen az eljárás alapjául szolgáló monográfia is ezzel foglalkozott, noha némiképp más vonatkozásban. A *városi szokásjog az Ars Notaria alapján* című könyvében Béli Gábor a városok oklevélmintáinak anyagát dolgozta fel Kovachich Márton György és Bónis György nyomdokain haladva, sőt szándéka szerint legalább egy lépéssel, eredményei alapján bizonyonnyal túl is haladva az elődök munkáját. A mű az *Ars Notaria* IIC. alfejezetének anyagát mutatja be és elemzi, a 32. titulustól kezdődően összesen 14 titulust, amely a városi formulákat öleli fel: a városi és a városhoz intézett iratok mintáit. Átvezet a tudományos előadás témájához, hogy a feldolgozás alapján a kutatás eredménye, a vizsgálat hozadéka mindenekelőtt a bíróság, illetve a perfolym tekintetében nyilvánul meg.

A tudományos előadás, amely *Az Anjouk perjogi reformjai* címet viselte, korszakát tekintve tehát szintén a XIV. századra fókuszált, ám az eljárási jog XIII. századra visszanyúló változásait is szükségszerűen bemutatta, már bevezetőjében utalva arra a tényre, hogy az ekkor kialakuló perjogi megoldások „köszönnek vissza”, kristályosodnak ki majd Werbőczy *Hármaskönyvében*. Szervesen illeszkedett így a téma a habilitáns következetes kutatási koncepciójába, tükrözve elkötelezettségét a középkor jogtudományára, különösen az 1526 előtti magyar jog intézményeinek feltárása mellett, s mindemellett korábbi perjogi tárgyú kutatásainak is mintegy összegzéséül szolgált.

Meggyőzően és kellő részletességgel mutatta be, hogy egyes királyi intézkedések, amelyek a bírói szervezetet érintették, közvetlenebbül idéztek elő változásokat, míg a perek rendjére, egyes eljárási aktusokra vonatkozó szabályok inkább hosszabb távon fejtettek ki hatást a praxisban.

Ennek kapcsán áttekintette a kúriai bíróságokat az országbíró jelenléti bíraskodásától kezdődően az alkancellár, majd az 1370-es évektől a (fő)kancellár vezetése alatt működő *specialis praesentia regis*ig, kitérve emellett a nádor és a tárnokmester ítélkezési feladatainak változásaira,

továbbá arra, milyen hatást gyakorolt az épp kibontakozó megyei törvényszékek tekintélyére a kúriai bíraskodás központosítása. Megállapította, hogy mivel a XIV. század második felében az ingatlanok tulajdonjogával kapcsolatos, valamint a hatalmaskodási perek a kúriába terelődtek, ezáltal a megyei törvényszékek feladatait túlnyomórészt a kúriát kiszolgáló bíróságé téteendők tették ki (például tudományvételek, határjárás, iktatás lefolytatása).

Az eljárási intézkedések közül említette a végrehajtásokkal kapcsolatos, 1320-ra datált dekrétumot, amely épp az *Ars Notaria* által maradt fenn, s ezzel kapcsolatban kutatásai alapján hangot adott annak a feltételezésének is, hogy a dekrétum 2. pontja vélhetően egy későbbi, 1341-es, töredékesen fennmaradt dekrétum azonos tartalmú rendelkezéseiből származhat.

Az esküvel történő bizonyítással összefüggésben kifejtette, hogy I. Károly egyes rendelkezései hogyan járultak hozzá az e bizonyítással kapcsolatos kötöttségek felszámolásához s ezáltal a per archaikus elemeinek feloldódásához a XIV. század közepe táján.

Az előadás külön foglalkozott a legközismertebb, az 1351-es dekrétumok perjogra vonatkozó rendelkezéseivel, amelyek részint az eljárás törvényességének biztosítására irányultak, másrészt pedig királyi jog erőteljesebb érvényesítése érdekében születtek.

Érintette azt a forrást is, amelyet a szerzők nagy része XIV. századnak tekint, s a kritikai kiadás 1300 körülként jelöl, azonban nem dönthető el róla megnyugtató módon, hogy mikor illesztették III. András 1298-as dekrétumához.

A habilitáns perjogi tárgyú vizsgálódásai nyomán annyit megállapított, hogy az 1300-as datálás valószínűleg korai, azonban további mélyebb és aprólékosabb kutatások nélkül aggályosnak tartja azt is, hogy I. Károly vagy I. Lajos intézkedései közé sorolják.

Összességében – ahogyan a szakmai bizottság is megállapította – Béli Gábor előadása a töle megszokott alapos és kiterjedt forráskutatásra támaszkodott, ennek következtében komoly eredményeket és súlyos mondanivalót tartalmazott, tudományos korrektségéhez kétség sem fért.

Ezt követően a *Le riforme di diritto processuale degli Angioini* címmel megtartott olasz nyelvű tudományos előadás során a jelenlévők és a bizottság tagjai meggyőződhetek az olasz szakmai terminológia megfelelő ismerete és használata felől, s az ebben való jártasság megállapítása mellett a bizottság kiemelte és dicsérendőnek tartotta a téma lényegre törő összefoglalását is.

A habilitáns a tudományos előadása alkalmával a XIV. századi magyarországi perjogi reformok bemutatása kapcsán is fényesen igazolta a témában való elmélyültségét, tudományos felkészültségét, s azt, hogy megkezdhetetlen szakértője nemcsak az Árpád-kornak, hanem a magyar jogtörténet XIV–XVI. századi fejlődésének is. A bizottság a habilitációt – a fentiek ismeretében nem is meglepő módon – maximális pontszámmal értékelte, és 100%-os arányban javasolta a cím odaítélését Béli Gábornak.

Korsósnné Delacasse Krisztina

- **2016. február 1-jén** a *Négyszáz esztendő harc* címmel a második Magyar Köztársaság kikiáltásának 70. évfordulója alkalmából a hódmezővásárhelyi Emlékpont múzeumban rendezett konferencián Antal Tamás, a Szegedi Tudományegyetem Európai Jogtörténeti Tanszékének egyetemi docense az 1946. évi I. törvény létrejöttéről tartott előadást.
- **2016. február 4-én** a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete kerekasztal-beszélgetést tartott *Hóman Bálint ügyében hozott 1946-os és 2015-ös ítéletek – történeti és jogi szempontok* címmel. A beszélgetésen részt vett Hoffmann Tamás, Hollán Miklós, Ujváry Gábor, Ungváry Krisztián, Zinner Tibor, valamint Jakab András moderátor.
- **2016. február 11-én** a Szegedi Tudományegyetem Alkotmányjogi Tanszéke és Politológia Tanszéke *Jogalkotás és kodifikátorok egykor és ma – Vladár Gábor emlékére* címmel az MTA Szegedi Akadémiai Bizottságának dísztermében konferenciát szervezett, amelyen Homoki-Nagy Mária közszóntőjét követően Trócsányi László igazságügy-miniszter (*Kodifikáció egy igazságügyi miniszter szemszögéből*), Sulyok Tamás alkot-

HÍREK

mánybíró (*Kodifikáció és alkotmányosság*) és Szmodis Jenő (*A kodifikáció kulturális és természeti vonatkozásairól*) tartott előadást. A délutáni szekcióban pedig Antal Tamás *Az Igazságügyminisztérium Vladár Gábor megbízatása idején* címmel vázolta legújabb kutatásait, míg Révész Béla *Vladár Gábor életének és munkásságának dokumentumaiból* címmel emlékezett meg a konferencia névadójáról.

- **2016. február 12-én** az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság *125 éve lépett be a polgári magyar állam belügyi tárcaja a határőrizetbe* címmel szimpóziumot szervezett. Boda József *Csendőrségek Bosznia-Hercegovinában a 19–20. században*, Suba János *Az 1918. évi magyar-román határ*, Som Krisztián *A Magyar Királyság dualizmus kori útlevelei*, Csóka Ferenc *Franz Johann Kempen von Fichtenstamm*, Zeidler Sándor *A Magyar*